

TAULA 1

ELS REPTES DEL MOVIMENT ASSOCIATIU JUVENIL PEL SEGLE XXI

→ **JORDI COLLET I ELISABET SÁNCHEZ**

Institut de Govern i Polítiques Públiques (IGOP)
Universitat Autònoma de Barcelona

1. El context social actual¹

Sembla un lloc bastant comú afirmar, des de les diferents ciències socials, que els darrers decennis a Catalunya estan representant no només una època de canvis sinó, segurament, quelcom semblant a un canvi d'època. El projecte de la modernitat a nivell filosòfic, científic, polític, educatiu, social, va implicar durant segles avançar pels camins del progrés i de la raó en els diferents àmbits humans. Però aquest projecte il·lustrat, tot i haver-nos aportat grans avantatges tècnics i polítics, des de fa alguns decennis està fortament en qüestió i a nivell social s'està replantejant què vol dir progrés, creixement, benestar... I com assolir-los².

De tots els canvis produïts en aquest context de mutacions en volem destacar tres, per la seves repercussions en l'àmbit dels i les joves i les seves vinculacions socials. Seguint una lògica d'allò més macro fins a allò més micro, per una banda trobem tot allò que fa referència a les condicions materials de vida que tenen a veure amb processos de globalització, mercantilització, habitatge i mercat laboral. En un segon terme, volem posar damunt la taula aquells aspectes que tenen a veure amb els canvis produïts en les diferents institucions socials i, especialment, en les institucions socialitzadores (família, escola, treball) i que agrupem sota l'epígraf de procés de desinstitucionalització. I, en darrer lloc, ens aturarem breument en aquells processos que han transformat la manera de les persones d'exercir el seu jo i que situem sota el paraigua del concepte d'individualització.

1.1 Els canvis estructurals i les noves condicions materials de vida dels i les joves

Els debats al voltant de la globalització capitalista, des dels seus orígens, processos, desenvolupament i conseqüències, són dels que

¹ Aquest text és fruit de la recerca realitzada per part de l'IGOP per al Consell Nacional de la Joventut de Catalunya amb el mateix títol que la ponència

² Bauman, Z. (2002). *Modernidad líquida*, Mèxic, FCE.; Bauman, Z. (2001b). *La sociedad individualizada*, Madrid, Cátedra.; Beck, U. (1998). *La sociedad del riesgo*, Barcelona, Paidós.; Beck, U.; Beck-Gernsheim, E. (2003). *La individualización*, Barcelona, Paidós.; Berger, P.; Lukmann, T. (1995). *Modernidad, pluralismos y crisis de sentido*. Barcelona: Paidós.; Castells, M. (2003). *Globalización e identidad*, Barcelona, Institut Català de la Mediterrània.

han omplert més pàgines en els darrers anys i més en aquests moments de forta crisi. Aquest és un fenomen amb tantes derivades i amb uns impactes tan importants a nivell macro, meso i micro que és complex resumir-lo en poques línies. Per tant, en destaquem alguns dels aspectes que creiem que tenen més impacte sobre el nostre objecte d'estudi. En primer lloc, segons ens indiquen els informes anuals del PNUD³, el procés de concentració de capital en poques mans a nivell mundial segueix fent augmentar les diferències entre el nord i el sud del nostre planeta. Aquest augment de les desigualtats a nivell mundial té almenys dos impactes destacables sobre el nostre país. En primer lloc, el fenomen migratori. Especialment des de l'any 2000, Catalunya està rebent un important flux migratori de persones d'altres països, que busquen per a ells/es i les seves famílies unes condicions de vida dignes. Aquest flux migratori ja suposa prop del 15% del total de persones d'entre 15 i 29 anys que viuen a Catalunya, tot representant un nou "col·lectiu" amb diferències i especificitats que cal tenir molt en compte.

En segon lloc, la desmesurada concentració de capitals en una economia cada vegada més globalitzada fa que no siguin (només) les empreses les que competeixen a nivell global per les oportunitats de beneficis, sinó que s'està institucionalitzant també un marc de joc competitiu a escala mundial entre les diferents administracions públiques, en lluita per esdevenir un espai atractiu com a mercat (ja sigui d'inversió privada, d'especulació immobiliària, de recepció turística, etc.). Aquest procés de competitivitat entre empreses i entre administracions, conjuntament amb altres factors i processos, té importants conseqüències en les condicions materials de vida de les persones, especialment dels i les joves. En destaquem tres: la mercantilització del tercer sector, les condicions de treball i l'accés a l'habitatge.

Aquest context de competència entre empreses i administracions (locals, regionals o estatals) per estar dins de les xarxes d'excel·lència a qualsevol nivell (turístic, industrial, financer) agreuja el procés de reconfiguració de l'Estat del benestar que des de la dècada dels 80 i 90 s'està produint a tota Europa. Enlloc d'apostar per un reforçament dels drets socials, els estats de benestar europeus, que tenen dificultats econòmiques per continuar donant resposta a les demandes de béns i serveis en la mateixa lògica que durant els anys 50-70, estan sucumbint a la pressió economicista, avançant vers la mercantilització de nous espais, béns, serveis i relacions socials. Les administracions s'estan convertint cada vegada més en ens gestors d'uns recursos i uns serveis públics que són externalitzats o privatitzats sota l'epígraf i les directrius de la "nova gestió pública".

En segon terme volem destacar tot el que fa referència a les condi-

³ Pla de les Nacions Unides per al Desenvolupament

ons laborals dels i les joves. Com s'ha estudiat abastament, els canvis en aquesta esfera han estat molt forts en els darrers decennis⁴ i les seves conseqüències sobre la vida dels i les joves, tant en aspectes materials com axiològics, són importants. El llibre de R. Sennett sobre “*La corrosión del carácter*”⁵ és un dels referents més coneguts a l'hora d'analitzar les incidències de nous tipus de precarietat laboral que afecta no només als graons més baixos de l'escala laboral, sinó també als nivells superiors. Aquesta nova precarietat no està només vinculada a l'atur, sinó també a d'altres situacions com la incertesa i la inestabilitat, la por a quedar desfasat, la flexibilitat mal entesa o sense límits, la temporalitat... Sense oblidar les dificultats existents per vehicular aquestes i altres preocupacions per una via política i col·lectiva en aquest context de precarietat, més propici a les lectures de la situació en clau personal.

Finalment, un altre dels elements vinculats als aspectes estructurals és la pràctica impossibilitat per a una part important dels i les joves de poder accedir a un habitatge i les fortes repercussions negatives que això té, juntament amb les dificultats laborals, sobre els projectes d'emancipació personals o de parella. Catalunya ha viscut en els darrers deu o dotze anys un encariment dels preus dels habitatges espectacular, un increment que ha afectat especialment la població jove que era la que no disposava d'un habitatge en propietat abans de l'escalada de preus. Com dèiem, l'emancipació, amb un mercat laboral precaritzat i un habitatge poc assequible, ha esdevingut una odissea per a una part important dels i les joves catalans, sobretot quan aquesta no es planteja com una etapa de transició en un pis de lloguer de protecció oficial i una feina de pas, sinó quan es proposa un projecte d'emancipació personal, de parella i/o familiar, a mitjà o llarg termini, amb una feina de mínima estabilitat i un habitatge de lloguer o compra a preu assequible.

1.2 Canvis en les institucions socialitzadores: el procés de desinstitucionalització⁶

Tota la tradició sociològica dominant durant bona part del segle XX va construir la idea de societat a partir d'unes institucions enteses com a màquines de “produir” ordre social, així com d'engendrar individus alhora autònoms i conformes a les exigències del sistema social. Especialment les institucions socialitzadores tradicionals (família, escola, església i treball) eren enteses com les encarregades de reproduir la societat a partir de socialitzar actors adaptats a les necessitats socials. Creiem que aquesta representació de la societat i les seves institucions ja no s'adequa a la realitat catalana actual. Ni la família, ni l'escola, ni la feina i, per descomptat, encara menys l'església catòlica, no funcionen com “dispositius”⁷ capaços de transformar uns suposats grans valors socials de consens en normes ni les normes en personalitats individuals.

Aquest moviment profund, que anomenem desinstitucionalització, ens assenyala la pista d'una nova manera d'entendre les relacions entre valors, normes i persones i, per tant, una nova manera de concebre la socialització. Com dèiem, en un context plural i ambivalent, la socialització ja es concep i es practica com un espai d'equilibri i consens en el qual no es pot invocar cap valor, cap veritat, cap

norma o cap rol absolut per a justificar la pròpia actuació. Els i les joves catalans ja han crescut, de forma majoritària, en un context en el qual els valors i normes ja no se'ls han inculcat en nom d'una visió del món ideal, abstracta, genèrica i homogènia. Més aviat, en un context de forta crisi dels metarelats⁸, les famílies justifiquen les seves opcions de socialització amb criteris de funcionalitat, d'instrumentalitat, de “petita” moral, d'hàbit... La pròpia família com a institució ja ha esdevingut plural, tant pel que fa a les formes de convivència, com en els models educatius, com en les relacions amb els infants i els joves...⁹ Aquest procés de desinstitucionalització, desenvolupat en un marc de relatiu benestar i comoditat dels i les joves en els contextos familiars recents, ha tingut i té conseqüències ambivalents sobre aquests i les seves actituds cap al compromís, l'afiliació, la política...

Per exemple, els i les joves, per una banda, reben les conseqüències d'un salt generacional respecte els seus progenitors que els fragilitza a nivell laboral, d'habitatge, etc; mentre que, per l'altra, esdevenen un clar referent simbòlic en l'imaginari col·lectiu: els joves són aquells que viuen com tothom voldria viure i com pocs poden. Sembla que tothom, infants, adults i gent gran haurien de ser com se suposa que són els joves. És a dir, per primera vegada en la història, el segle XX ha consagrat l'ideal social no en l'adult (responsable, amb projecte, amb compromisos) sinó en el jove entès com l'ideal de consum, d'oci (especialment nocturn), de llibertat entesa com a manca de responsabilitat i compromisos. La publicitat, autèntic agent ensinistrador dels nostres dies, s'encarrega habitualment de recordar-nos els models a seguir, d'entre els quals el jove, amb el consum i els valors que li són associats, n'és l'estrella indiscutible¹⁰.

1.3 El procés d'Individualització¹¹

Conjuntament amb els processos més macro (mercantilització, globalització) i meso (desinstitucionalització, pluralisme), un dels elements més importants per caracteritzar la nostra societat i de forma especial les persones joves és l'anomenat procés d'individualització. Entenem per procés d'individualització¹² els canvis en les relacions entre individu i societat que porten a una creixent “desinscrustació” de les formes de vida de la societat industrial (classe, família, gènere, nació) sense uns camins gaire clars ni gaire establerts de “reinscrustació” social. Estem, doncs, davant un procés amb dues cares. Per una banda, el procés d'individualització soscava les seguretats i les formes d'interrelació social tradicionals, mentre per l'altra genera (o obre les portes a la generació) noves formes de compromís i d'articulació social. Per tant, en la nostra perspectiva, no entenem individualització ni com a individualisme, ni com a egoisme personal.

Més aviat, el concepte intenta definir un context en el qual els horitzons existencials i els models biogràfics de cadascú no només no vénen donats socialment, com ja hem comentat en parlar de desinstitucionalització, sinó que han de ser construïts i reconstruïts

4 Serracant, P. (2001). *Viure al dia. Condicions d'existència, comportaments i actituds dels joves catalans*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut; Ortiz, D; Miró, I (2001). *Treball, valors i canvi. Les ruptures en la precarietat*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.

5 Sennett, R (2000) *La corrosión del carácter*. Nagrama. Barcelona.

6 Foucault, M (1966) *Les mots et les choses*. Gallimard. Paris.

7 Lyotard, F (2005) *La condició postmoderna*. Idees. Barcelona.

8 Collet, J; Subirats, J (2009) *Noves famílies, noves polítiques*. Diputació de Barcelona. Barcelona.

9 Bauman, Z (2008) *Vida de consumo*. FCE. Màxíc.

10 Bauman, Z. (2001b). *La sociedad individualizada*, Madrid, Cátedra.; Beck, U. (1998). *La sociedad del riesgo*, Barcelona, Paidós.; Beck, U; Beck-Gernsheim, E. (2003). *La individualización*, Barcelona, Paidós

11 González, I; Collet, J; San Martín, J (2007) *Participació, joves i política*. SGJ. Barcelona.

12 Fundació Ferrer i Guàrdia. (1999). *Joves i participació a Catalunya*, Barcelona, Secretaria General de Joventut.

al llarg de la vida per cada persona amb els recursos que, desigualmente, s'assignen en funció de la classe, del gènere, de l'ètnia o de l'edat. Així, cadascú es converteix en l'agent i el responsable de la pròpia identitat, de la pròpia trajectòria, dels propis èxits o fracassos, etc. havent de gestionar, alhora, les diferents formes de (re)integració als diferents vincles socials. Aquest procés d'individualització, juntament amb els elements estructurals, macro i meso que hem comentat, està generant una creença, una vivència arrelada en el sentit comú i que podríem copsar amb la frase: "no hi ha salvació a través d'allò social". Bauman (2001: 20) presenta aquest argument en les següents línies:

Con los factores supraindividuales determinando el curso de una vida individual fuera de la vista y del pensamiento, es difícil descubrir el valor añadido de "hacer causa común" y de "trabajar hombro con hombro" y el impulso a participar en la manera en que está determinada la condición humana es débil o inexistente.

És interessant veure com aquest procés, aquests canvis, són paradoxals i no signifiquen un alliberament sense noves dependències, ni unes portes tancades sense noves d'obertes. I és precisament en aquest context de potents riscos i desigualtats a tots nivells (econòmic, laboral, social, polític) quan les respostes a les contradiccions sistèmiques busquen una (re)solució individual, sense que això signifiqui una despolitització o una crisi de valors com sovint es profetitza, però si nous interrogants al voltant de la *res publica*. Tal com ho expressa Bauman (2001: 20):

El rasgo característico de las historias narradas de nuestra época es que articulan las vidas individuales de una manera que excluye u oculta (impide la articulación) la posibilidad de localizar los enlaces que vinculan el destino individual a los modos y maneras mediante los cuales funciona la sociedad en su conjunto

Així, a l'hora d'analitzar el què i el com de la relació dels i les joves amb els diferents compromisos i articulacions socials, caldrà tenir molt en compte el concepte d'ambivalència, ja que per una banda l'ètica de la qual es parteix difereix molt de l'ètica del militant. Els i les joves necessiten saber per què i per a què s'impliquen i fan cada acció, i sembla que cada vegada queda més lluny aquella idea de militància en la qual hom feia el que havia de fer dins la seva organització amb la sola motivació que era el que calia fer. Per contra, en el context actual, cal que cadascú entengui molt bé per què toca penjar cartells, ensobrar o fer reunions i el seu sentit en el context de la motivació global. Si això no es dona, és difícil que els i les joves vulguin fer tasques en un projecte organitzat només per què toca, per què els que manen ho han dit o per què tota la vida s'ha fet així.

És a dir, a parer nostre, el que hi ha no és un deteriorament DEL compromís social, sinó de DETERMINADES formes i textures de compromís en el qual la persona era quelcom semblant a una peça d'un engranatge. Així, en un context de desinstitucionalització, els espais i formes més institucionalitzades, més anònimes, menys "viscudes", amb menys sentit poden despertar recels o desconfiances. Alhora, emergeixen noves confiança i seguretats compartides entre els i les joves al voltant de la bondat del moviment, del canvi... Unes confiança que estan obrint les portes a noves formes de compromís i d'articulació social dins i fora dels àmbits tradicionals de treball col·lectiu. Sense que això vulgui dir que ni les formes passades ni les actuals hagin de ser analitzades de manera ingènua.

2. La perspectiva de la recerca: ni apocalíptics ni integrats

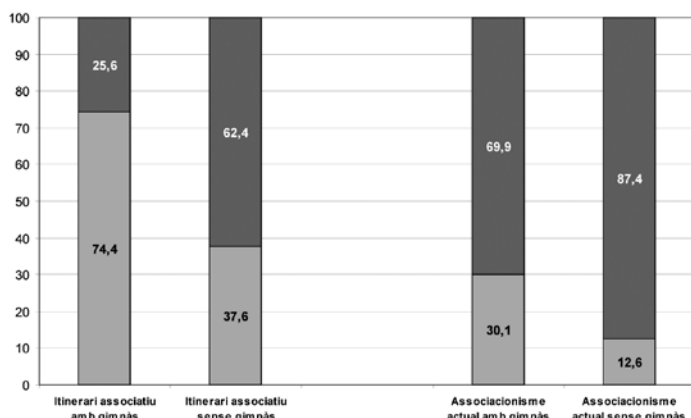
Un dels aprenentatges més importants que aporta la recerca és la necessitat de (re)plantejar-se els propis posicionaments a l'hora d'abordar qualsevol objecte d'estudi. Conèixer quins són els propis punts de pertinença a nivell cognitiu, emocional, relacional... i repensar-los és el primer pas per poder avançar cap a una recerca útil, especialment davant d'un tema com el de la participació dels i les joves en les diferents formes d'articulació col·lectiva, on la càrrega de pre-judicis, d'idees pre-concebudes, d'emocions pre-fixades... és molt gran. Un d'aquests elements donats per descomptat més arrelats en el pensament de moltes persones, joves i ex-joves, és el "paradigma" de la crisi. Un paradigma que es pot resumir en la frase: el moviment associatiu juvenil està en crisi. Quan s'acostuma a parlar des d'aquest "paradigma" no s'empra el concepte en el seu sentit literal grec de *krisis*, de canvi, de moviment, de transformació, sinó des de la concepció contemporània de problema, de conflicte, de dificultat. Així doncs, al llarg de la recerca ens hem trobat moltes persones, tant de dins com de fora del moviment associatiu juvenil que, de manera sovint implícita, donen per descomptat que hi ha una crisi en aquest camp i parlen, s'expressen, avaluen i proposen des d'aquest posicionament.

De fet, trobar-nos amb persones que van qüestionar elements de la nostra metodologia des d'aquesta posició ens va fer adonar de la força que tenia aquest discurs implícit de la crisi, de la dificultat, i en alguns casos, quasi de l'agonia actual del moviment associatiu juvenil a Catalunya. Creiem que és des d'aquest "paradigma" de la crisi, des d'aquest posicionament teòric i analític, que s'han realitzat en part les anàlisis sobre associacionisme juvenil al nostre país en els darrers anys.

Però aquesta no és la nostra mirada. Com tampoc ho és aquella, a parer nostre una mica massa ingènua, que situa el moment actual, la segona modernitat, com un escenari especialment propici per al desenvolupament de noves formes i articulacions col·lectives partint de la individualització. La nostra posició intenta no ser ni apocalíptica ("tot és un drama"), ni integrada ("estem en la millor de les realitats possibles"). És a dir, per una banda refusem la idea que les noves manifestacions d'articulació col·lectiva o que algunes de les noves maneres de participació proposades a nivell individual per part d'institucions públiques... siguin sempre "positives" per si mateixes i el signe inequívoc que els nous temps ens porten a un context molt polititzat, molt mobilitzat i molt participatiu. Respecte a aquestes noves formes de participació i d'articulació, tot i poder-les saludar amb simpatia, creiem que han de ser sotmeses al mateix barem crític i analític que les formes més tradicionals. No fos cas que, per exemple algunes de les noves propostes institucionals de participació individualitzada, ens portessin més efectes perversos que guanys en el terreny de la politització, l'articulació social...

Per altra banda, tampoc acceptem el "paradigma" de la crisi en el moviment associatiu juvenil. Els nostres arguments són fonamentalment tres. En primer lloc, la recerca sobre "Participació, política i joves" mostra les següents dades sobre les persones que al llarg de la seva vida havien estat vinculades a associacions:

Gràfic 1. Joves de 15 a 29 anys que han participat alguna vegada al llarg de la vida i/o participen actualment en entitats o associacions culturals. Catalunya 2005.



Tres quartes parts dels i les joves catalans han estat almenys alguna vegada en un grup formalitzat, dades que reforcen la idea de la importància, almenys a nivell quantitatiu, de les associacions al llarg de la vida dels i les joves. Pel que fa a l'actualitat, al voltant d'un terç els i les joves estan vinculats a algun tipus d'articulació social. Aquesta xifra, com ja s'intuïa a l'informe de joventut elaborat el 1999, és més "real" si no s'engloba la gent que utilitza els gimnasos lucratiu i que en altres edicions de l'enquesta havien estat tractats com a gent associada. Així doncs, les dades actuals i dels informes de joventut precedents que es mouen en uns termes semblants a les exposades, neguen el primer argument, segons el qual, la gent està menys associada avui que fa 20 anys.

En segon terme, aquest mateix argument, el de la crisi de l'associacionisme juvenil, topa frontalment amb dues altres dades recentment recollides. Per una banda, fa 12 anys, el 1995, hi havia aproximadament unes 2.000 associacions juvenils registrades a la Generalitat de Catalunya. Avui en dia són prop de 3.500. És cert que aquestes dades presenten dos problemes importants. El primer és que moltes associacions, malgrat deixar d'existir, no són donades de baixa del registre. El segon és que en aquestes xifres absolutes compta per igual l'associació de 3 membres com aquella que té 500 membres. Però malgrat això, les dades ens diuen que aproximadament cada any, unes 100 associacions noves de joves s'inscriuen en el registre de la Generalitat. Tot això sense tenir en compte totes les formes d'articulació social no formalitzada que han crescut en els darrers anys. La sensació que les diferents formes d'implicació social van creixent, és també confirmada per les darreres recerques a nivell d'estat espanyol, com comenten Montero, Font i Torcal¹³ (329-330):

En lo que hace referencia a los modos de implicación, pese a seguir siendo bajas en perspectiva comparada, la participación en asociaciones presenta una tendencia pequeña pero significativa al alza. Se manifiesta a través de distintos tipos de datos y mediante diferentes indicadores lo que nos permite cerciorarnos de que se trata de un fenómeno real

Una altra dada que contribueix a qüestionar en profunditat el "paradigma" de la crisi és aquella aportada per les dues grans organitzacions sindicals de Catalunya: Acció Jove (CCOO) i Avalot (UGT). Ambdues organitzacions, segons les seves fonts, pràcticament han doblat en deu anys el nombre d'afiliats, passant cadascuna

d'aproximadament uns 10.000 o 12.000 a mitjans dels anys 90 a més de 22.000 en ambdós casos el 2007. És a dir, des del punt de vista formal i numèric, i tenint en compte la davallada demogràfica dels darrers anys en la part de joves de la piràmide de població, a les principals organitzacions sindicals s'hi han afiliat uns 25.000 joves més.

En tercer lloc, i ja entrant en l'altre element de l'argumentari del "paradigma" de la crisi, el de la baixada de la qualitat i la intensitat de la participació dels i les joves en les associacions juvenils, recollim les dades de la recerca sobre "Participació, política i joves" que buscaven distingir entre els diferents graus, les diferents intensitats de les persones joves vinculades als diversos tipus d'articulació col·lectiva, molt especialment associacions.

Taula 1. Tipus d'implicació dels joves de 15 a 29 anys en les entitats o associacions en què participen. Catalunya 2005.

Associacionisme actual	%
No associats	68,6
Col·laboració puntual i econòmica	10,0
Només col·laboració econòmica	10,5
Usuari i usuari amb col·laboració econòmica	8,5
Com a mínim organitzador	2,4
Total	100,0

Com podem veure el nombre de persones "organitzadores", el que podem anomenar persones altament compromeses, és relativament baix comparat amb la resta de vincles amb les associacions. Fent una aproximació estadística, podríem acordar que entre el 2% i el 3% (com a màxim un 5%) dels i les joves són les locomotores, els organitzadors/res que mouen i estiren les associacions juvenils. Davant aquesta dada, dues consideracions. En primer lloc, les dades dels adults de les quals disposem¹⁴ no difereixen gaire de les dels joves, o fins i tot són menors. Per tant quan des de posicions "adultes" s'acusa de manca de compromís als i les joves, s'ha de tenir en compte que potser és una acusació certa, però que no reflexa una realitat gaire diferent de la dels adults de la nostra societat. En segon terme, i parlant de forma longitudinal, posem en qüestió un dels arguments més emprats pel "paradigma" de la crisi: abans era diferent (que implícitament vol dir que abans, segurament quan la persona que parla estava implicada en el món associatiu, tota aquesta realitat era millor quantitativament i qualitativa).

Finalment, en tercer lloc, és adient discutir el lloc comú que s'ha establert en diferents àmbits i espais, que implícitament afirma que de les diferents formes d'articulació social juvenil n'hi ha unes de "bones" i unes altres de "no tan bones". Com a conseqüència no volguda de l'auge en els darrers anys dels Novíssims Moviments socials (o xarxes crítiques)¹⁵ i de "noves" formes d'articulació social (xarxes, col·lectius, plataformes, etc.) des de certs altaveus s'ha construït un nou sentit comú que parla de les associacions juvenils com d'allò "vell", gastat, no representatiu, anquilosat, mancat de vitalitat, clientelitzat pels poders públics, etc. En resum, unes associacions que es contraposen a la frescor, la novetat, la representativitat, la flexibilitat, la potència i la llibertat de les xarxes crítiques i les altres "noves" formes de participació. A més, algunes persones vinculades a associacions viuen l'emergència i la centralitat actual

14 Montero, J.R.; Font, J.; Torcal, M. (2006). *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

15 Gomà, R. (dir.). (2000). *Joventut, territori i ciutadania. Estudi d'orientació de les polítiques locals de joventut a la província de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona.

13 Montero, J.R.; Font, J.; Torcal, M. (2006). *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.

de les xarxes crítiques i les “noves” formes d’articulació social com l’enèsim intent de desprestigiar el treball de les associacions, després de l’embat de les ONG, durant els 80 i 90 i dels “voluntariat” a partir de 1992. Tot això sense oblidar que, potser per reacció a aquest discurs, des de certs espais associatius s’ha volgut menystenir la capacitat de treball i de resultats socials i polítics de les xarxes crítiques, titllant tot el que no fos associacionisme d’immadur, de mancat de compromís i continuïtat, de recerca malaltissa de protagonisme i de visibilitat mediàtica, etc.

Per a nosaltres aquesta és, sobretot, una falsa dicotomia: l’important no és tant la forma concreta d’articulació col·lectiva sinó el per a què i el com es fan les coses, és a dir, quin grau d’assoliment dels objectius desitjables (que presentem seguidament) per part de qualsevol forma d’articulació social juvenil s’aconsegueix des de cada realitat organitzativa. És a dir, podem trobar associacions i xarxes crítiques que tinguin la capacitat de contribuir a la construcció de persones autònomes i crítiques; que siguin espais d’aprenentatges socials i polítics, és a dir, escoles de participació i democràcia; i que contribueixin a la construcció d’un model de societat més just, més solidari, més equitatiu i més lliure, etc. Alhora que podem trobar tant associacions com xarxes o plataformes que estan vinculades d’una manera perversa als poders públics, mancats de treball comunitari, participatiu i polític, altament endogàmiques, sense democràcia interna, etc. Així donat, creiem que cal trencar per sempre aquesta falsa dicotomia entre formes “bones” i “dolentes” d’articulació social juvenil pel seu caràcter essencialista. No creiem que es pugui jutjar una associació de clientela pel sol fet de tenir estatuts, o que puguem titllar d’immadura una xarxa crítica perquè no vol esdevenir o no és una associació.

3. Els debats transversals

Quan estem debatent al voltant de la participació juvenil i de l’associacionisme, estem immersos en el debat de quina societat volem. Hi ha una clara relació entre el debat sobre l’objecte d’estudi i el debat sobre en quin model de societat volem viure. Les diferents formes d’articulació social, la seva configuració, model, treball... tenen un paper central en l’envit de construir un model de societat o un altre. Així, quan ens preguntem pel bon model d’associació, pel bon model d’administració respecte els grups formalitzats i els no formalitzats, per quin seria un bon context social per l’associacionisme... ens estem preguntant per quin model de societat volem. I aquest és, en definitiva, el debat de la democràcia: anar decidint i construint el model de societat del qual ens volem dotar. Aquest repte el desgranem en nou debats transversals que plantejem a les associacions, els grups no formalitzats, les administracions i al context social en general amb l’objectiu que ens ajudin a aprofundir en aquest envit democràtic d’anar construint la societat que volem.

Aquests nou debats, aquests punts d’atenció, impliquen, de forma més o menys explícita, uns reptes per a els grups formalitzats (de primer, segon i tercer nivell), els grups no formalitzats, les administracions i el context social. Els objectius d’aquesta triple perspectiva són diversos. En primer lloc, busca plantejar els debats tal i com són a la realitat: implicant alhora associacions i grups no formalitzats, administracions i context social. En segon terme, a partir dels debats i reptes, busca modestament contribuir a la construcció d’un model d’articulació col·lectiva juvenil, amb la implicació i la responsabilitat també de les administracions i el context social, que sigui el més pertinent possible en relació als objectius que tenen les diferents formes d’articulació juvenil en la seva vessant d’espais de participació:

- Contribuir a la formació de persones autònomes i crítiques (ciutadania)
- Ser espais d’aprenentatges socials i polítics (escoles de democràcia)
- Contribuir a la construcció d’un model de societat més just, més solidari, més equitatiu i més lliure (espais polítics)

En tercer i últim lloc, explicitar que no creiem adequades les argumentacions que carreguen sobre les espatlles de les diverses formes d’articulació social juvenils tota la responsabilitat de les dificultats i reptes que tenen, eximint les administracions i el context social del seu rol en aquests reptes que es plantegen. Però tampoc no compartim les posicions que assenyalen les administracions i el context social com els causants de totes les dificultats i reptes de les associacions i grups no formalitzats juvenils, eximint aquestes de qualsevol responsabilitat en els mateixos, com si les formes d’articulació col·lectiva juvenil estiguessin exemptes de marge de millora.

Precisament la voluntat d’aquests nou debats/reptes és el d’intentar situar el focus en aquells temes, àmbits, dificultats, propostes, actuacions... que ens sembla imprescindible que els diferents actors del camp, associacions i grups no formalitzats de diferent nivell, administracions i agents del context social, treballin i debatin, amb un sol objectiu: millorar i enfortir les associacions i grups no formalitzats juvenils tot contribuint a fer-les un millor actor en la construcció d’una societat més justa, solidaria, equitativa i lliure.

3.1 El model d’associació i grup no formalitzat juvenil

El primer debat que plantejem correspon, a parer nostre, al repte nuclear de les diverses formes d’articulació social en el moment present: quin model majoritari d’associació i grups no formalitzats juvenils hi ha actualment i quin hauria de ser l’ideal. Aquest debat parteix del lloc comú que no totes les formes d’articulació col·lectiva són igualment positives ni en els seus processos ni en els seus resultats. És a dir, partim de la base que qualsevol tipus d’articulació social és positiva en si mateixa (sempre recordant que aquelles que busquen objectius contraris a la democràcia, la inclusió i la llibertat queden excloses de bell antuvi d’aquesta categorització). Però des d’aquest sòcol de “positivitat”, existeix una gradació cap a la “molta positivitat” i “l’excel·lència social” en funció de si l’associació o grup no formalitzat juvenil aconsegueix en major o menor mesura un seguit de criteris. Alguns d’aquests criteris foren:

- Si és un espai de participació democràtica (escola de participació i democràcia) i de construcció de ciutadania (persones autònomes i crítiques)
- Si és un espai d’aprenentatges socials: actituds, valors, habilitats, coneixements, relacions...
- Si fomenta el compromís social i cívic actual i futur
- Si és un espai de politització (entès genèricament com l’interès i l’actuació en els temes, àmbits, espais i conflictes col·lectius). És a dir, si contribueix a l’articulació col·lectiva d’interessos i problemàtiques individuals, tot buscant la transformació social
- Si fomenta el benestar, la qualitat de vida i la vertebració de les persones i el territori on està inserida
- Si fomenta la trobada i la interacció de persones de diferents perfils socials
- Si treballa per la cohesió social i la inclusió de tothom, respectant la diversitat i afrontant i aprofitant el conflicte

Aquests objectius són molt ambiciosos i no totes les formes d’articulació social els assoleixen de forma plena. Tot fent una simplifica-

ció de la realitat, creiem poder centrar el debat i els reptes del model d'associació i dels grups no formalitzats al voltant de tres tipus ideal d'articulació col·lectiva. Aquests tres models ideals d'articulació social, construïts a partir de l'obra de R.D. Putnam (1993, 2002), representarien els 3 estadis de "positivitat" de les associacions i grups no formalitzats respecte als objectius plantejats. En la terminologia de l'autor nord-americà parlariem de tres tipus d'articulació de capital social (1993: 19):

El capital social no es más que la existencia de expectativas de cooperación, sostenidas por redes institucionales, las asociaciones dónde cristalizan estas expectativas en pautas de cooperación continuadas. (...) Es el acto mismo de la asociación, más que no sus objetivos, lo que facilita la cooperación social, que hace avanzar la democracia

Tal i com fèiem referència, aquestes xarxes socials, aquests vincles, aquestes formes d'articulació col·lectiva que generen confiança mútua i normes de reciprocitat i cooperació (capital social) i són les condicions de possibilitat per assolir els objectius abans esmentats, poden tenir diferents naturaleses. Com comenta Putnam (2002: 20):

De todos los aspectos que presenta la variedad de capital social, el más importante es quizás la distinción entre el capital social que tiende puentes o inclusivo (bridging) y el vinculante o exclusivo (bonding).

Així doncs, en primer lloc, i en el graó més baix de la "positivitat" social de les associacions i grups no formalitzats, en l'espai on es generaria menys capital social i s'assolirien menys els objectius plantejats, trobaríem el tipus ideal "d'associació autocentrada", vinculant, exclusiva o nínxol (bonding). La forma d'articulació social autocentrada és aquella que, per una banda reforça les identitats excloents alhora que es mou habitualment en xarxes de persones homogènies socialment (classe social, ètnia, edat, gènere, territori). El capital social bonding generat per les associacions autocentrades seria una mena d'adhesiu social que consolida la reciprocitat específica i la solidaritat concreta i parcial. Com dèiem, i malgrat el seu grau de "positivitat" social, els grups formalitzats i els no formalitzats autocentrats són els que disposen de menys capacitat estructural per generar capital social i per assolir els objectius plantejats com a desitjables per a les diferents articulacions col·lectives juvenils.

En segon lloc, trobaríem en un estadi ja més elevat d'alta "positivitat" social, el tipus ideal d'associació que tendeix ponts, inclusiva, relacional o node (bridging). L'associació o grup no formalitzat que tendeix ponts és aquella que, en el seu funcionament ordinari mira cap enfora i té la capacitat de generar identitats i reciprocitats més amples i més diverses (classe social, ètnia, edat, gènere, territori) que amb els grups i persones propers i homogenis socialment. El capital social generat des de les diverses formes d'articulació col·lectiva que tendeixen ponts és un lubricant social, un facilitador de la convivència amb les persones i col·lectius diferents al propi. Per tant, creiem que tenen una capacitat força més alta d'assolir els objectius desitjables per a tota forma d'articulació social juvenil, que hem presentat abans. Com argumenta Putnam (2002: 151):

El capital social se refiere a las redes de conexión social, al "hacer con". Son estas redes sociales las que propician las normas de reciprocidad.

Finalment, en l'estadi més alt de "positivitat social" (podríem parlar, aquí sí, d'excel·lència social), trobaríem el tipus ideal d'associació que construeix xarxa (linking), entesa com aquella articulació social que facilita, que possibilita que altres associacions o grups no formalitzats s'articulin i duguin a terme el seu propòsit. Per tant és una associació que construeix articulació social, que és com un

paraigües que, a part de la seva pròpia finalitat, aixopluga i facilita a d'altres joves la seva constitució en associació o grup no formalitzat. Dins dels graus de positivitat social, el tipus ideal d'associacions que construeixen xarxa el construïm a partir de la seva alta capacitat de generació de capital social. És a dir, de les possibilitats que aquesta associació o grup no formalitzat que construeix xarxa, posa a disposició de diversitat de perfils socials perquè s'articulin sota el seu paraigües i l'abandonin en la mesura en què ja no el necessitin. Serien aquells grups formalitzats i no formalitzats que no només tendeixen ponts, són inclusivament i relacionals, sinó que a més són capaços de ser un "viver" per altres associacions i grups no formalitzats, a més de reunir persones diferents quant a classe social, gènere o ètnia... Aquest tipus d'associació, segons Putnam (2002: 175), són les que generen més capital social i més implicació col·lectiva, més politització, etc.

3.2 Participació juvenil i desigualtats: perfils socials i territori¹⁶.

Molt en la línia del debat sobre quin model d'articulació col·lectiva volem i què fem per ajudar a construir-les conjuntament, creiem que cal fer un fort èmfasi en les desigualtats socials que, pel que fa a la participació en les associacions i grups no formalitzats juvenils es reproduïxen i, en alguns casos, s'amplifiquen. Per exemplificar aquest àmbit es fa referència als perfils socials que participen o que no participen en els grups formalitzats o no formalitzats juvenils, sense oblidar l'àmbit territorial.

En l'estudi de "Participació. Joves i política", a partir de la regressió logística de les diferents variables estructurals, es pot veure com aquelles variables relatives a la posició social ocupada per adscripció familiar tenen un important pes explicatiu tant en l'itinerari associatiu com en l'associacionisme actual dels i les joves: a major nivell d'instrucció parental i pròpia¹⁷ i a major centralitat posicional (marcada pel binomi de variables procedència individual i familiar i llengua que es parlava de petit), major nivell de participació es detecta. Altres elements que ajuden a explicar la participació o no participació dels i les joves en associacions són: el grau de recursos personals (educació, experiència, nivell ingressos, xarxes socials); les actituds i motivacions personals (creences, orientacions, predisposicions) envers la política, envers allò públic; nivell de confiança (generalitzada) en la gent; el tipus de participació a la qual ens referim i la seva capacitat d'informació, de coordinació, d'activació de la gent, etc.

Així, el que podem veure és com un seguit de perfils socials, sobretot en funció de la classe social (baix o nul nivell d'estudis parental, baix nivell d'estudis propi, llengua d'origen no catalana ...), ètnia (pares d'origen estranger), ens certs casos gènere (hi ha associacions i grups no formalitzats clarament masculinitzats i altres de feminitzats) o territori (hi ha comarques on és certament difícil implicar-se pel baix nombre d'articulacions col·lectives)... queden sistemàticament fora de les associacions i grups no formalitzats juvenils. Amb tot el que això representa de pèrdua per aquests perfils "exclusos", però, evidentment també per a les associacions que perden capacitat d'articulació social i de lluita contra les noves i velles desigualtats.

¹⁶ En aquest punt creiem que val la pena destacar que el CNJC ha elaborat el "Pla d'actuació de l'àrea de participació territorial" com a primer intent de donar resposta a aquestes preguntes. Així, el pla 2006-2009 ja intenta potenciar mecanismes per superar aquestes desigualtats territorials.

¹⁷ Com comenta Putnam (2002: 154) "la educación es, en particular, uno de los predictores más seguros de casi todas las formas de conducta participativa, incluso manteniendo constantes otros posibles factores de predicción"

Com exposen clarament Montero, Font i Torcal (2006: 340)¹⁸:

Las personas que se asocian son diferentes de quienes no lo hacen. Pero son estas diferencias las que les llevan en primer lugar a asociarse, y sólo en limitadas ocasiones la experiencia asociativa será tan intensa como para transformar la visión del mundo de sus miembros

És a dir, hi ha perfils socials que fàcilment s'implicaran en una associació o grups no formalitzats juvenils, i n'hi ha d'altres que hauran de fer un llarg recorregut per arribar-hi. Treballar per eliminar aquestes desigualtats de perfil social és, a parer nostre, un dels grans reptes de les associacions juvenils del segle XXI. Un repte amb dues vessants. Una primera vessant social: les associacions aporten molts elements positius a les persones que hi participen, però per a molts joves amb perfils socials perifèrics, sense un esforç per part de les associacions i grups no formalitzats per acostar-s'hi, estan força sovint "condemnadés" a no poder gaudir de les experiències i aprenentatges d'estar associat. Amb la qual cosa s'està contribuint a reforçar unes desigualtats socials que, si bé no són creades per les associacions juvenils, es contribueix a reproduir.

Una segona vessant interna: com s'ha observat a partir de les associacions i grups no formalitzats autocentrats, que tendeixen ponts i en xarxa, una associació té més capacitat de generar capital social com més oberta estigui a la seva realitat territorial i a la diversitat de persones i perfils. Si el repte és treballar per un associacionisme "plural, ric i viu" (Cornudella, coord. 2004: 13), la qüestió de les desigualtats de perfils dins les diverses formes d'articulació social passa a ser central en el debat sobre el model de grup formalitzat i grup no formalitzat juvenil que es vol.

A més a més, no podem oblidar una dada que reforça encara més la idea que les desigualtats d'accés a les associacions i grups no formalitzats juvenils es reproduïxen. La participació infantil en associacions es manifesta com una variable explicativa de primer ordre del nivell participatiu actual dels i les joves: els que han estat infants participatius augmenten les seves possibilitats de ser participatius en l'actualitat. Per tant, sembla evident que no tenir una "motxilla" d'experiències associatives és un element fonamental que explica no fer pràctica associativa en l'actualitat, especialment pel col·lectiu que, com anem veient, mostra una major disposició a no participar: el dels joves amb un estatus acadèmic i professional baix, tant en relació a la procedència familiar com, sobretot, a la personal. En altres paraules: els i les joves en situació de major feblesa estructural són els que més difícilment s'enganxaran a participar a partir de l'adolescència si no han experimentat aquesta mena de pràctiques amb anterioritat. D'aquí la importància afegida a les associacions i grups no formalitzats que treballen amb infants i la seva responsabilitat a l'hora de treballar per no reproduir aquestes desigualtats d'accés o de trencar aquestes lògiques intentant arribar a aquells col·lectius menys afavorits que, sistemàticament resten fora de l'associacionisme infantil primer i del juvenil després. A més, sense oblidar que la participació infantil i juvenil són un dels grans predictors per a un exercici de ciutadania activa durant l'adulesa. Com exposa Putnam (2002: 159):

El compromiso organizativo parece inculcar destrezas cívicas y una disposición perdurable hacia la participación social y el altruismo, pues los voluntarios adultos se distinguen de manera especial por su implicación en su juventud

¹⁸ En aquest punt creiem que val la pena destacar que el CNJC ha elaborat el "Pla d'actuació de l'àrea de participació territorial" com a primer intent de donar resposta a aquestes preguntes. Així, el pla 2006-2009 ja intenta potenciar mecanismes per superar aquestes desigualtats territorials.

A nivell territorial podem parlar del mateix. En l'estudi "Participació, joves i política" veiem una tendència a un major nivell de participació als municipis petits (especialment en l'activisme actual) i, per contra, una major tendència a la passivitat en els municipis grans, excloent Barcelona ciutat. Així, certes zones, ciutats, viles i pobles del país tenen sistemàticament molta menys presència d'articulació social juvenil amb tot el que això representa d'oportunitats perdudes per al territori, els seus joves i la vertebració d'ambdós. Per tant, aquesta relació entre articulacions socials i desigualtats en l'accés a les mateixes és un dels temes clau a l'hora de plantejar-nos la pregunta bàsica de la recerca: quin model d'articulació col·lectiva juvenil creiem millor per a la Catalunya del segle XXI?

3.3 Aclarir l'àmbit de les associacions i els grups no formalitzats juvenils

Vinculat encara al debat sobre el model d'associació, hem de parlar de la necessitat de diferenciar les diferents formes d'articulació col·lectiva juvenil, especialment pel que fa referència a les associacions. Al llarg de la recerca han estat moltes i diverses les demandes més o menys explícites que hem recollit en aquesta línia: no tot és el mateix dins del món associatiu juvenil i caldria que cada realitat fos tractada des de la seva especificitat i opcions, sense que això impliqui perjudicar a ningú. Aquesta demanda és especialment vàlida per l'àmbit de les associacions educatives, tal i com veurem en el debat sobre la professionalització. La primera manera, i potser la més important, és l'ordenació del camp de l'associacionisme juvenil en la seva forma jurídica. És a dir, estem parlant del repte de canviar, amb el màxim consens possible i de forma participada, la llei de participació juvenil amb tres objectius clars:

- En primer terme, recollir totes les formes d'articulació col·lectiva juvenil i dotar-les d'un reconeixement explícit.
- En segon lloc, un cop coneguda i reconeguda aquesta diversitat en les diferents formes d'articulació col·lectiva juvenil, especialment en el camp de l'associacionisme, estructurar un estatus diferenciats i unes relacions amb l'administració també diferenciades a diversos nivells: tipus de relacions i vincles, tipus de suports (econòmic, infraestructural, formació...), demandes i expectatives mútues...
- En tercer lloc, partint d'aquesta diferenciació i (re)coneixement, establir unes fórmules de transparència i d'avaluació dels grups formalitzats i la seva tasca, també de forma diferenciada en funció des seus objectius i estructura.

La importància que aquesta llei reconegui, ordeni i diferenciï sembla clara, aquesta podria estar emmarcada dins d'una llei més general de polítiques de joventut. Per aquesta tasca de reconeixement, ordenació i tractament diferenciats en funció de la realitat de cada grup formalitzat i no formalitzat, hem anat recollint al llarg de la recerca un seguit de criteris que presentem com a possibles pistes per l'elaboració d'aquesta llei de participació juvenil:

a) Base associativa. A parer nostre un dels primers criteris per classificar les diferents realitats que avui s'amaguen darrera d'epígraf "associació" és el de comprovar si realment l'ens té base associativa o si és un grup reduït de persones que vol muntar una empresa i no hi ha ningú més al darrera com a associats/des.

b) Relacions de poder dins l'associació o grups no formalitzats. En segon lloc trobem el criteri de la democràcia interna. Dins de l'ens, qui escull els òrgans o espais de responsabilitat, a qui

donen comptes, qui té veu, qui té vot, com estan distribuïts... Creiem que el criteri de la democràcia i de les relacions de poder horitzontals dins de l'associació és molt important a l'hora de delimitar què és cada cosa en aquest àmbit amb realitats tant diverses.

c) Remuneració i voluntariat. Juntament amb els altres dos criteris, un altre aspecte important per a poder diferenciar les diverses realitats d'associacionisme juvenil és el criteri de la remuneració i/o el voluntariat de les persones que participen en l'ens. Aquí la diferenciació bàsica podria ser:

1. Associació o grup no formalitzat format totalment per persones voluntàries
2. Associació o grup no formalitzat amb alguna/es persones remunerades per feines d'estructura (administració, comptabilitat...) i amb la majoria de persones voluntàries
3. Associació o grup no formalitzat amb alguna/es persones remunerades per realitzar tasques pròpies i/o d'estructura.

d) Rol dels membres de l'associació. Un possible quart criteri de diferenciació fa referència al paper que tenen els/les membres i participants de l'associació dins la mateixa. És a dir, si els i les joves, o els infants, o les famílies... són *participants implicats* en el projecte de la mateixa o bé són més aviat *usuaris* d'un servei que se'ls presta.

e) Projecte de l'associació. Un altre possible criteri a tenir en compte fa referència al projecte de l'associació. És a dir, si és fonamentalment una associació amb un projecte que es treballa com a tal; si és una associació prestadora de serveis i aquest és el seu projecte; o bé si és una empresa sota l'epígraf d'associació.

f) Acompliment dels objectius desitjables. Finalment ens sembla indispensable poder avaluar quin és el grau de treball de l'associació al voltant dels objectius desitjables que hem proposat (aprenentatges, ciutadania, objectius substantius, ...)

g) Altres

juvenil i no un altre. Però tenim la sensació que aquest model ideal d'associació juvenil és "implícit", és a dir, que no ha estat explicitat, ni debatut, ni acordat. Creiem que més aviat és fruit de les lògiques administratives, la seva burocràcia i les seves necessitats ... i no d'un debat social obert i explícit.

Aquest debat que es proposa té derivades molt concretes sobre, per exemple, quins han de ser els suports de les administracions a les diferents formes d'articulació social juvenil (més recursos econòmics per estructura i menys per projectes o a l'inrevés; suport en assessorament; ajuts a diferents tipus de formació...) . Així com també sobre quina ha de ser la relació de les administracions amb cada tipus d'articulació social juvenil que, com dèiem, caldria diferenciar i acotar en una nova llei de participació juvenil. El debat se centra, doncs, al voltant de quines han de ser les prioritats de les administracions a l'hora de donar suport als grups formalitzats i no formalitzats. I, sobretot, vinculant-ho amb els debats previs, quins són els criteris i els objectius d'aquests suports, com es fan transparents, com s'avaluen, etc. Alhora, es podria generar un debat a fons entre administracions, associacionisme juvenil, grups no formalitzats juvenils, etc. per consensuar quin és el model d'associació que les administracions estan promovent i acordar quin caldria que fos i com s'hauria de potenciar a partir dels suports i les relacions que aquestes tenen amb el món associatiu i de grups no formalitzats.

Així mateix, aquest debat al voltant del rol de les administracions té una tercera derivada important: decidir, amb els diferents actors del camp (diferents nivells d'administració, associacions i grups no formalitzats juvenils), quin és el treball que fa l'administració al voltant de la participació juvenil i quins àmbits obre al món associatiu. Al respecte, diferents opinions recollides en la recerca ens indicaven que potser l'objectiu de les administracions hauria de ser el de llaurar i sembrar, el de generar "moviment", dinàmiques pre-polítiques i pre-associatives, per tal que després fossin els propis joves qui decidissin i generessin les diferents formes d'articulació col·lectiva. Segons aquestes opinions, aquest treball "pre" que podrien realitzar les administracions de manera coordinada, estaria pensat especialment per aquells/es joves més allunyats de les dinàmiques i les trajectòries associatives, i es podria desenvolupar des dels diferents espais on són els i les joves (oci, treball, estudis...).

3.4 El rol de les administracions: quin model d'articulació col·lectiva promouen?

Canviem d'àmbit i entrem en el rol i la responsabilitat de les administracions com a ens que condicionen la configuració de les associacions i grups no formalitzats juvenils a través dels molts inputs i relacions que estableixen amb aquestes. Així, quan parlem d'administracions públiques i del seu rol com a configuradores de les associacions juvenils sorgeixen moltes preguntes al respecte.

Quin és el lloc que, com a societat, creiem que han de tenir les diverses formes d'articulació col·lectiva juvenil? Què n'hauríem d'esperar? Què els hauríem d'oferir?. Aquestes i altres preguntes caldria que fossin debatudes d'una manera clara i oberta entre diferents actors socials, però especialment, entre les associacions i grups no formalitzats juvenils i les administracions. Les seves relacions tenen una importància cabdal sobretot per a les associacions ja que, amb la seva manera de relacionar-se amb aquestes (demandes, (re)coneixement o manca d'aquest, criteris, burocràcia, suports diversos...), les administracions estan contribuint decisivament a la configuració d'un determinat tipus d'associació

3.5 Associacions i professionalització: un debat central.

Com a element estretament vinculat als dos debats precedents, el de la necessitat de diferenciar entre les diferents formes d'articulació social juvenil i el del tracte per part de les administracions en funció d'això i del model que es busca promoure, hi ha el debat de la professionalització en el marc de les associacions juvenils. Aquest és un debat complex i amb moltes derivades, pel que creiem que és imprescindible plantejar el debat no de forma aïllada sinó en el marc dels altres dos debats esmentats. Alhora, la seva particularitat té a veure amb una lògica social i política endegada en els anys 90 que fa que tot el referent al tercer sector estigui rebent cada any més quantitats de diners per a prestar serveis des d'una administració pública que s'enretira. Aquesta dinàmica de concertació de serveis educatius, comunitaris, culturals... amb associacions, empreses, cooperatives... ha generat un magma de noms, realitats, interessos i processos poc clar que caldria, altra vegada, aclarir.

Així doncs, emergeix la necessitat de distingir i regular legalment les diferents formes d'articulació social i la seva relació amb prestació de serveis i la professionalització. Al respecte fem una pri-

mera proposta de diferenciació de les realitats associatives en funció de la seva relació amb la remuneració de professionals dins de les mateixes. Uns primers criteris podrien ser:

- Quina fórmula jurídica té: associació, cooperativa, empresa, fundació...?
- Té base associativa voluntària?
- Disposa de tècnics/ques remunerats de suport per a tasques administratives?
- Disposa de tècnics/ques remunerats per a la realització de les tasques pròpies de l'associació?
- Com estan organitzades les relacions de poder i la presa de decisions dins de l'associació?
- Té concertats serveis educatius, culturals, comunitaris... amb les administracions?
- Altres

Aquest debat, tot i que general, és especialment pertinent per a les associacions vinculades a l'educació, un camp que en els darrers anys ha crescut enormement arran de l'expansió de les activitats extraescolars, dels serveis d'acollida i menjador, de la implementació de la sisena hora a l'educació primària i, especialment, en els darrers anys, dels Plans Educatius d'Entorn i moltes de les activitats que hi van associades (tallers d'estudi assistit, tallers de famílies, activitats artístiques...)

Creiem que aquest és un debat estratègic de gran importància per tal que en aquest àmbit hi hagi un consens elaborat pels diferents moviments i associacions, juntament amb les administracions, i no un cúmul de petites decisions concretes però sense mirada àmplia. És a dir, creiem que cal plantejar el debat de la professionalització de les associacions de forma estretament vinculada a quin/s model/s d'articulació col·lectiva juvenil és/són la/els desitjable/s en el futur. Així, temes com el projecte de l'associació, les necessitats socials, les relacions amb l'entorn i la resta de teixit associatiu que hi ha en el territori, o el rol de les administracions haurien de ser abordats per pensar conjuntament des del moviment associatiu juvenil un model consensuat de desplegament o de no desplegament de la professionalització.

3.6 Les relacions entre les diferents formes d'articulació col·lectiva juvenil: el rol de les associacions i els grups no formalitzats

També vinculat al debat del model d'associació juvenil que es vol anar construint, entenem que una altra de les preguntes centrals a fer-se és sobre les relacions entre les diferents formes d'articulació col·lectiva: associacions i grups no formalitzats, així com sobre el rol de les agrupacions de segon i tercer nivell en aquest àmbit. D'alguna manera, en un context d'individualització, és a dir, de canvi de rol, de trajectòries i de pràctiques al voltant de la participació social dels i les joves, sembla lògic repensar com "practiquen" els i les joves cadascuna de les formes d'articulació col·lectiva.

Creiem que les pràctiques entre associacions i grups no formalitzats són molt complementàries. Plantejant un paral·lisme en termes familiars, així com la gent jove escull diversos models d'articulació de parella i de família (amistat, parella formal, cohabitació, matrimoni...) al llarg de la seva trajectòria emocional, creiem que passa quelcom semblant amb les diferents formes d'articulació i organització col·lectiva en funció del context, els interessos, etc. És a dir, en funció del que es vol fer, s'adopta una forma organitzativa o una altra, sense que això vulgui dir que un model és, en essència, millor que un altre.

Com ja hem avançat, el debat que planteja de forma dicotòmica i exclouent l'associacionisme i la participació en grups no formalitzats

és, a parer nostre, fals. Per contra, creiem que fora molt interessant que es plantegés la recerca de com els i les joves utilitzen les diferents formes organitzatives, per a quins objectius en cada cas, si simbòlicament les veuen connectades o no, quins són els canals per arribar a unes o altres, etc.

Per tancar aquest debat, una segona pregunta: en aquestes relacions o no relacions entre associacions i grups no formalitzats, quin és i quin hauria de ser l'actitud i el paper de les associacions, tant de primer, com de segon (agrupacions i federacions d'associacions) com de tercer nivell (CNJC i CJB). Sovint, quan plantegem debats, la postura pròpia acostuma a ser la de situar en la teulada veïna els reptes, les dificultats i els problemes, per deixar lliure la d'un/a mateix. Però en aquest cas, creiem important que aquestes puguin fer una reflexió entorn les seves relacions amb les diferents formes d'articulació col·lectiva i com es podrien millorar per tal de treballar, des de formes organitzatives diferents, pels mateixos objectius des d'una perspectiva de complementarietat i coordinació.

3.7 De la participació a les participacions

La nostra perspectiva, les nostres dades i els nostres indicis no corresponen a la idea de la crisi de la participació, crisi del compromís del jove, crisi del voluntariat... Més aviat tenim la sensació que, com en molts altres àmbits de la vida, el que ens manquen són els instruments per detectar, analitzar i avaluar la participació i el compromís dels i les joves en el context actual. En l'àmbit de la participació sembla que estem en la mateixa tessitura: durant anys, el discurs implícit atorgava només l'estatus de "participació autèntica" a aquella que podem equiparar a la persona organitzadora o militant de l'associació.

D'alguna manera, davant el context d'individualització i desinstitucionalització podem trobar dues postures bàsiques: aquella que es lamenta per un teòric passat perdut en el qual sembla ser que molta gent jove era militant, estava molt polititzada, feia grans aprenentatges i transformava molt la realitat social. Aquesta hipòtesi és difícilment verificable o falsable però a nosaltres ens sembla poc plausible. A l'altra banda hi ha la postura que intenta comprendre que el marc de joc està canviant i que, més enllà de valorar i molt les formes tradicionals, també (re)coneix i dona valor a altres formes de participació.

Massa vegades, com en molts altres àmbits, les associacions no acostumen a tenir ni el temps ni els espais per reflexionar sobre el model de participació que tenen a la seva associació i que, sovint de forma implícita, marca el to de les relacions entre els i les participants. En certes associacions aquest és un tema que s'arrossega des de fa anys i genera moltes tensions, per exemple, entre les persones organitzadores i aquelles que fan col·laboracions més puntuals. És possible que això es produeixi perquè encara es mouen en un model de participació en el qual les altres formes d'implicació o la combinació d'aquestes generen incomoditat. Si aquesta recerca intenta ser útil a les associacions, creiem que aquest és un dels debats més importants que a nivell concret es poden generar en el si dels grups formalitzats i no formalitzats juvenils.

Així doncs, existeix un únic model de participació juvenil acceptable (model participació) o en realitat les maneres de participar dels i les joves, en consonància amb l'esperit del temps, són plurals i diverses i totes han de ser avaluades en funció dels objectius i no de les formes (model participacions)? Aquest debat, el del model de participació – participacions vinculat al tipus d'articulació col·

lectiva, malgrat no ho pugui semblar a primera vista té molt a veure amb aspectes quotidians de les mateixes: problemes amb la difusió de les activitats, dificultats per què hi hagi membres implicats, problemes en els relleus, sensació de ser sempre els mateixos/es... Aquests temes tant quotidians i tant importants per a les associacions juvenils, creiem que estan molt condicionats pel model d'associació (autocentrada, que tendeix ponts i que construeix xarxa) i pel model de participació que hi ha establert (participació, participacions). Obrir el debat en aquests àmbits és possiblement el primer pas cap a la seva millora.

3.8 Avaluació i transparència: administracions i articulacions socials juvenils

Catalunya és un país amb poca tradició d'avaluació. Segurament pel nostre passat recent, la paraula avaluació evoca sensacions de control, de disciplina, d'autoritarisme, d'arbitrarietat o d'inutilitat. Algunes de les causes d'aquesta incomoditat han estat, per exemple, la percepció de l'avaluació presentada en aquest cas, com una competició entre associacions per uns recursos massa sovint escassos. En segon terme, algunes avaluacions s'han viscut com un exercici de poder, com un control pel control per part dels estaments polítics i/o tècnics. I, en tercer lloc, en certs casos s'han pogut percebre com una supervisió desimplicada d'un agent extern poc interessat en la realitat social i només preocupat pel fet avaluator. Per contra, la proposta d'avaluar les polítiques de foment de la participació i dels serveis i concessions prestats per associacions i grups no formalitzats juvenils hauria d'estar, a parer nostre, articulada al voltant de quatre objectius:

- Avaluar fins a quin punt tant les administracions com els grups formalitzats i no formalitzats compleixen els objectius pactats (en relació als objectius desitjables de les associacions) i, per tant, analitzar la *utilitat social* de cada política de suport implementada
- Generar coneixement compartit sobre aquell àmbit, servei o política. Un coneixement que hauria de servir per a millorar les polítiques i els procediments i resultats de les associacions. Per tant, l'avaluació hauria de tenir com a missió principal generar aprenentatges compartits de com es poden millorar tant les polítiques, com l'actuar de les associacions.
- Prendre decisions que millorin la realitat actual. Això s'hauria de fer en funció d'uns criteris pactats i consensuats entre els diferents actors de l'àmbit.
- Buscar generar un marc de transparència que eradiqui males pràctiques de clientelisme o favoritisme i que afavoreixi la rendició de comptes dels recursos públics per part de tothom. Element que s'hauria de fer en l'avaluació tant de les polítiques de suport a les associacions, com els serveis gestionats per aquestes, com els resultats de les mateixes...

3.9 Debat 9. El context social, polític i cultural: facilitador o dificultador de les participacions?

Les diferents formes d'articulació col·lectiva, les seves actuacions, propostes i desenvolupaments també estan condicionats pel context social, polític i cultural. Aquest és un debat que ens sembla important plantejar i fer explícit: quins són els elements estructurals, de condicions materials de vida, de valors, de polítiques, culturals,... que dificulten o que per contra afavoreixen les participacions dels i les joves?

Les aportacions al llarg de la recerca han assenyalat clarament els déficits del context social, polític i cultural en tant que medi que podria facilitar les participacions juvenils. Els àmbits d'aquest context que de manera reiterada han estat explicitats i assenyalats com a font de dificultat per a les participacions juvenils són: l'administració (burocràcia), els valors socials dominants amb especial atenció al model de persona vinculat al consum, la conciliació dels diferents àmbits, espais i temps de les vides de les persones, el rol dels mass media, etc.

Pel que fa al tema de l'administració, la sensació compartida per moltes de les persones consultades al llarg de la recerca és que, per la seva pròpia estructura segmentada en àmbits temàtics, el seu funcionament burocràtic, la manca de coordinació entre els diferents nivells administratius... esdevé un element desincentivador de la participació juvenil. La complexitat del funcionament de les administracions es trasllada a les associacions, especialment les voluntàries, de maneres molt diferents: horaris difícils de seguir, informació que cal presentar per duplicat o triplicat a un mateix ens, complexitat per aconseguir uns recursos escassos, entre d'altres. La manca de sensibilitat envers les associacions juvenils esdevé un clar element desincentivador de la implicació en les mateixes i del seu desenvolupament.

Un altre dels factors socials que no afavoreixen un "clima facilitador" envers la participació juvenil són alguns dels valors socials imperants vinculats al model de persona i al model de trajectòria vital. Com s'ha pogut observar al llarg de la investigació, són moltes les persones que assenyalen com la idea de compromís social, si bé per un cantó és exalçada, per l'altre és menystinguda en un context on allò que no és vàlid a nivell instrumental (coneixements, idiomes, experiència laboral, ...) perd valor. Així mateix, sembla que s'està esdevenint una societat on el benestar s'iguali a la capacitat de consum. Aquesta tendència complica els projectes associatius que busquen promoure models alternatius de persona i de societat, on el consum té un lloc menys preponderant en la idea de benestar de les persones. En referència a la vida quotidiana, un altre dels elements socials que no facilita la implicació participativa dels i les joves en alguna forma d'articulació col·lectiva és la creixent dificultat per conciliar els diferents àmbits de la vida: personal, familiar, laboral, d'oci, de participació,... La manca de polítiques de conciliació i de gestió del temps dificulta la presència d'espais per a les participacions.

Finalment, un altre dels elements que no facilita o no incentiva les participacions dels i les joves són els mass media. En aquests no sembla que la presència d'informacions, continguts i referents de persones implicades sigui massa rellevant. De tothom és coneguda la força dels mass media en el nostre context actual i el seu paper clau en la construcció de les representacions socials. Així, des de diferents àmbits, es reclama una aposta dels mitjans de comunicació per tenir més en compte les diferents formes de participació i d'implicació juvenil i contribuir a la seva visibilització social.

4. Conclusió

La conclusió més important de la recerca, concretada en nou reptes, àmbits i preguntes, és que per tal de seguir avançant i aprofundint en la democràcia cal practicar-la. I això, en el camp del moviment associatiu juvenil, vol dir fer preguntes i fer-se preguntes que es podrien resumir en la següent fórmula: quina participació juvenil per a quina societat?

Bibliografia

- Bauman, Z. (2001a). *La ambivalencia de la modernidad y otras conversaciones*, Barcelona, Paidós.
- Bauman, Z. (2001b). *La sociedad individualizada*, Madrid, Cátedra.
- Beck, U; Beck-Gernsheim, E. (2003). *La individualización*, Barcelona, Paidós.
- Berger, P; Lukmann, T. (1995). *Modernidad, pluralismos y crisis de sentido*. Barcelona: Paidós.
- Cornudella, M, coord. (2004) *III Carta de la joventut catalana. El programa polític del moviment associatiu català*, Barcelona, Xarxa Jove núm 4. Consell Nacional de la Joventut de Catalunya.
- De Miguel, A. (2000). *Dos generaciones de jóvenes 1960 – 1998*, Madrid, INJUVE.
- Gomà, R (dir.). (2000). *Joventut, territori i ciutadania. Estudi d'orientació de les polítiques locals de joventut a la província de Barcelona*, Barcelona, Diputació de Barcelona.
- González, I; Collet, J; Sanmartín, J. (2007) *Joves, participació i política*, Barcelona. Secretaria General de Joventut.
- Jarque, M. (2001) *186 propostes per a l'associacionisme juvenil per a una democràcia participativa*, Barcelona, Col·lecció Xarxa Jove núm. 2. Consell Nacional de la Joventut de Catalunya.
- Lipovetsky, G. (1992). *El crepúsculo del deber*, Barcelona, Anagrama.
- Montero, J.R; Font, J; Torcal, M. (2006). *Ciudadanos, asociaciones y participación en España*, Madrid, Centro de Investigaciones Sociológicas.
- Ortiz, D; Miró, I (2001). *Treball, valors i canvi. Les ruptures en la precarietat*, Barcelona, Generalitat de Catalunya. Secretaria General de Joventut.
- Putnam, R. (1993). *Per a fer que la democràcia funcioni*. Barcelona: Proa.
- Putnam, R. (2002). *Solo en la bolera. Colapso y resurgimiento de la comunidad norteamericana*, Barcelona, Galaxia Gutenberg.
- Serracant, P. (2001). *Viure al dia. Condicions d'existència, comportaments i actituds dels joves catalans*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Secretaria General de Joventut.
- Sennett, R. (2000). *La corrosión del carácter*, Barcelona, Anagrama.
- Solé, J. (2004). *Participació Juvenil. Capital social de futur: associacionisme, formació i treball*, UGT, AVALOT, Centre de Recerca Econòmica i Social de Catalunya.